

De Broedvogels van een tweetal wijken van Assen in 2001

Bert Dijkstra

Broedvogels bleken talrijker in een oude woonwijk dan op een industrieterrein met veel groen. Afgezien van enkele soorten die in gebouwen nestelen, bleek de broedvogeldichtheid vooral gerelateerd aan de aanwezigheid van bomen en struiken.

In 2001 werden een groene woonwijk in Assen Oud-zuid en het industrieterrein van Assen-Oost geïnventariseerd op broedvogels. De vraag welke factoren het voorkomen van de diverse soorten beïnvloedden staat centraal in dit artikel.

Gebied

Assen Oud-zuid (37 ha)

Dit stadsdeel ligt ingeklemd tussen het Asserbos en het Landgoed Oversingel. Assen Oud-zuid is een woonwijk, grotendeels aangelegd tussen 1880 en 1930. Het aantal woningen bedraagt gemiddeld 10,1 per ha met een behoorlijke variatie van 2 woningen/ha tot 20 woningen/ha. Naast de woningen bevinden zich in het noordwestelijke deel twee kerken en enkele grote monumentale panden. Woningen bevinden zich doorgaans dicht aan de straat, een tussenliggende grasstrook ontbreekt over het algemeen. Weerszijden van de straten zijn beplant met bomen. Kenmerkend zijn de smalle en diepe tuinen. Op grenzen en snijpunten van tuinen bevinden zich hagen en of met klimplanten begroeide schuttingen. Met name in de achterste delen van tuinen bevinden zich bomen van enig formaat die de raakvlakken van tuinen als een lint markeren. Het totaal aantal bomen per ha bedraagt 18,6 (Tabel 1). Bomen (waaronder enkele zeer dikke) staan in dit deel over het algemeen gecombineerd met struiken en hagen. Aan de west- en oostzijde lopen drukbereden doorgaande wegen. Geluideffecten hiervan worden getemperd door hoge bebouwing en bos (Landgoed Oversingel). In de rest van het gebied is sprake van een lage verkeersintensiteit (eenrichtingswegen, drempels, doodlopende straten). Waterpartijen ontbreken.

Industrieterrein (86 ha)

Het industriegebied wordt gekenmerkt door verspreid staande laagbouw, met in het centrum de aanwezigheid van woonhuizen (behorende bij bedrijven). Rondom de bedrijfsgebouwen is sprake van enige openheid. Deze wordt veroorzaakt door brede wegen in combinatie met brede grasstroken en de aanwezigheid van braakliggende terreintjes. Hoogopgaande beplanting (veelal eik) langs wegen is niet gecombineerd met struiken. In het gebied bevinden zich nog enkele houtwallen en singels die bij de transformatie van cultuurland naar industriegebied gespaard zijn gebleven. Bij bedrijfswoningen woningen is sprake van fijnere groenstructuren van bomen en struiken. Aan de zuidwestzijde bevindt zich rondom de rioolwaterzuivering een aaneenschakeling van houtsingels. Dankzij wegbeplantingen is het aantal hoogopgaande

loofbomen per ha vergelijkbaar met de situatie in Assen Oud-zuid, echter coniferen en naaldbomen zijn er aanzienlijk schaarser. Verder bevinden zich in het gebied enkele brede afwateringsloten, met lokaal riet aan de oevers. De verkeersintensiteit is in hoger door de aanwezigheid van twee belangrijke verkeersaders en transportactiviteiten van en naar bedrijven die met name in de vroege ochtenduren plaatsvinden. Enkele ventilatiesystemen zorgen voor een continu laagtonig geluid.

Tabel 1. Voorkomen van loof- en groenblijvende bomen hoger dan 5 m (N/ha) in de Wijk Assen Oud-Zuid en het Bedrijventerrein. *Occurrence of deciduous trees and 'green' trees higher than 5 m (N/ha) in the two city quarters.*

	Loofbomen <i>Deciduous trees</i>	Naaldbomen en Hulst <i>Conifers and Holly</i>	Totaal <i>Total</i>
Bedrijventerrein <i>Industrial area</i>	13.5	2.3	15.8
Assen Oud-zuid <i>Old living district</i>	12.5	6.1	18.6

Methode

Beide gebieden zijn geïnventariseerd volgens de richtlijnen van het BMP-stadsvogels (van Dijk 1996). Voor de inventarisatie van de Gierzwaluw zijn in juli in de late avonduren extra bezoeken gebracht om een beter beeld te krijgen van zowel het aantal paren als de broedlocaties.

Om verschillen in presentie van 'groen' tussen beide gebieden en de relatie groen-broedvogel-dichtheid te analyseren zijn beide gebieden verdeeld in blokken van 100m x 100m. De toedeling van een territorium aan een hok is gebaseerd op nestindicatieve waarnemingen en wanneer die niet voorhanden waren op het zwaartepunt van waarnemingen. Als maat voor 'groenvoorziening' is het aantal bomen hoger dan 5m per hok geteld. Hierbij is onderscheid gemaakt in loofbomen en groenblijvende bomen als hulst, coniferen en naaldbomen. Gedeeltelijk getelde blokken zijn niet meegenomen in de analyse.

Resultaten

In totaal werden in het onderzochte gebied 38 broedvogelsoorten vastgesteld (Tabel 2). Merel, Houtduif, Winterkoning en Huismus waren de meest voorkomende soorten. Qua soortensamenstelling en dichtheden verschilden de twee wijken behoorlijk. In Assen-Oud Zuid was het aantal soorten (26) dan wel beperkter, maar de aanwezige soorten bereikten er over het algemeen flink hogere dichtheden. In beide wijken werden zowel gebouw-, struik als boombewonende soorten aangetroffen. Op het bedrijventerrein werden bovendien soorten aangetroffen die gebonden zijn aan water, grazige biotopen en ruigten.

Tabel 2. Aantal territoria en dichtheden van de broedvogels van Assen Oud-Zuid en het Bedrijventerrein in 2001. *Number of territories and densities of breeding birds in the old living quarter and in the industrial area in 2001.*

Soort <i>Species</i>	Assen Oud-Zuid <i>Old living quarter</i>		Bedrijventerrein <i>Industrial district</i>	
	N	N/100 ha	N	N/100 ha
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	0	0	5	5.8
Soepeend. <i>A. p. domesticus</i>	0	0	1	1.2
Waterhoen. <i>Gallinula chloropus</i>	0	0	3	3.5
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	0	0	11	12.8
Holenduif <i>Columba oenas</i>	0	0	2	2.3
Houtduif <i>C. palubus</i>	34	91.9	23	26.7
Turkse Tortel <i>Streptopelia decaocto</i>	7	18.9	0	0
Gierzwaluw <i>Apus apus</i>	13	35.1	0	0
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	1	2.7	3	3.5
Winterkoning <i>Trogloditus trogloditus</i>	21	56.8	25	29.1
Heggenus <i>Prunella modularis</i>	13	35.1	9	10.5
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	10	27.0	2	2.3
Zwarte Roodstaart <i>Phoenicurus ochruros</i>	0	0	5	5.8
Merel <i>Turdus merula</i>	66	178.4	35	40.7
Zanglijster <i>T. philomelos</i>	1	2.7	1	1.2
Kleine Karekiet <i>Acrocephalus scirpaceus</i>	0	0	2	2.3
Braamsluiper <i>sylvia curruca</i>	2	5.4	2	2.3
Grasmus <i>S. communis</i>	0	0	3	3.5
Zwartkop <i>S. atricapilla</i>	5	13.5	5	5.8
Tijftjaf <i>Phylloscopus collybita</i>	8	21.6	13	15.1
Fitis <i>P. trochilus</i>	0	0	11	12.8
Goudhaantje <i>Regulus regulus</i>	0	0	1	1.2
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>	1	2.7	0	0
Staartmees <i>Panurus biarmicus</i>	1	2.7	0	0
Pimpelmees <i>Parus caeruleus</i>	18	48.6	7	8.1
Koolmees <i>Parus major</i>	42	113.5	16	18.6
Boomklever <i>Sitta europaea</i>	1	2.7	0	0
Boomkruiper <i>Certhia brachidactyla</i>	3	8.1	0	0
Ekster <i>Pica pica</i>	6	16.2	7	8.1
Kauw <i>Corvus monedula</i>	15	40.5	18	20.9
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	4	10.8	5	5.8
Vlaamse Gaai <i>Garullus glandarius</i>	0	0	1	1.2
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	19	51.4	11	12.8
Huisemus <i>Passer domesticus</i>	44	118.9	47	54.7
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	12	32.4	11	12.8
Groenling <i>Carduelis Chloris</i>	7	18.9	8	9.3
Putter <i>C. carduelis</i>	0	0	2	2.3
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	2	5.4	1	1.2

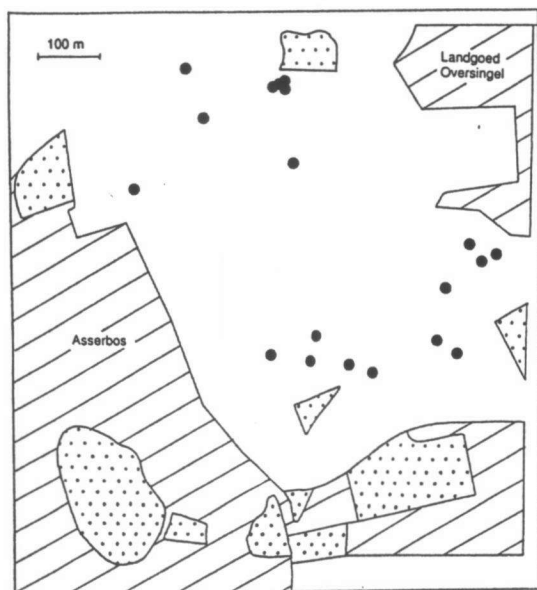
Watervogels

De twee aanwezige brede sloten vormden de thuisbasis van Wilde Eend, Soepeend, Waterhoen en Kleine Karekiet. In beide gevallen worden de sloten begeleidt door drukke doorgaande wegen en fietspaden. Hierdoor waren de vogels behoorlijk gewend aan mensen en lieten ze zich tot enkele meters benaderen. In dit onrustige gebied werd door Waterhoen (2 van de 3 paar), Soepeend (het enige paar) en Wilde eend (2 van de 5 paar) met succes gebroed. De twee paren Kleine karekieten namen genoegen met een smal strookje riet naast de Praxis op nog geen 25 meter afstand van één van de drukste verkeerskruisingen in Assen.

Gebouwgvoegels

Vastgestelde soorten die aan gebouwen waren gebonden zijn: Kauw, Spreeuw, Huismus, Gierzwaluw en Zwarte Roodstaart. Tussen beide gebieden waren er geringe verschillen in dichtheden voor Kauw en Huismus. Met name op het industrieterrein benutten beide soorten echter verschillende broedplaatsen. Territoria van Huismussen bevonden zich in 77% van de gevallen bij (bedrijfs)woningen, terwijl slechts 22% van de kauwtjes hier was gehuisvest. Kauwtjes bevonden zich vooral in kleine kolonies in grotere loodsen. Veelal was er bij deze loodsen sprake van een overlaadgedeelte (uitstekende overkapping), waar uit de kauwtjes tussen de wandplaten konden nestelen.

Spreeuwen bereikten in Assen Oud zuid een flinke dichtheid. Hier werd geconcentreerd aan de zuidwest- en noordwestzijde gebroed, dicht bij kleine graslandjes en parken met grote gazons (Figuur 1). Spreeuwen leken hiermee de afstand tussen foerageer- en broedplaats zoveel mogelijk te minimaliseren.

Figuur 1. Verspreiding van territoria van de Spreeuw ten opzichte van grasland/veld in Assen Oud-Zuid. *Distribution of territories of Starling and the location of grasslands and lawns in the old living district.*

Gierzwaluwen werden uitsluitend vastgesteld in Assen Oud-Zuid. De 17 paren hielden zich op in/bij zeven woningen. Bij vier woningen werden broedgevallen waargenomen (gierend geluid onder de pannen, invliegen). In alle gevallen ging het om één paar. In drie gevallen werden kieren in brede dakgoten benut als invliegplaats, in één geval een opening bij een nokpan.

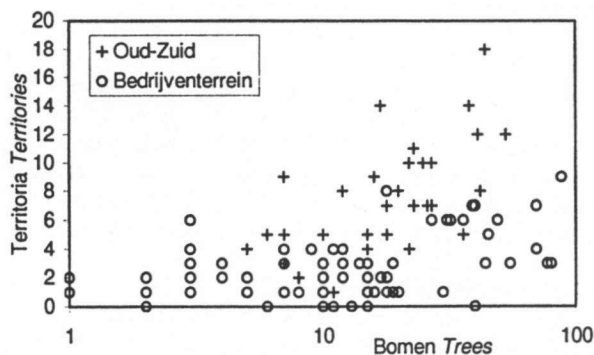
Zwarte roodstaarten werden alleen op het bedrijventerrein vastgesteld.

Tot slot nog de Holenduif, deze oorspronkelijke bosbewoner heeft zich gevestigd op het bedrijventerrein. Er werden twee broedplaatsen vastgesteld in loodsen op relatief rustig gelegen plaatsen van het terrein. Volgen na kolonisatie van het agrarisch cultuurgebied nu ook de stadsranden?

Bos- en struikvogels

Het overgrote deel van de broedvogelbevolking bestond uit bos- en struikvogels. De dichtheden in Assen-zuid lagen vrijwel over de gehele linie hoger dan op het industrieterrein. Koolmees, Houtduif en Merel bereikten dichtheden die bossen in de omgeving zelden behaald worden. Daar waar zich in de bebouwing monumentale eiken of beuken staan, bevonden zich soorten van oudere bossen zoals Boomkruiper en Boomklever (broedgeval in nestkast). Op het bedrijventerrein kregen tuinen bij bedrijfswoningen de voorkeur van Winterkoning (17 van 25 territoria), Heggemus (7 van de 9), Merel (19 van de 35), Pimpelmees (5 van de 7), Koolmees (11 van de 16) en Groenling (7 van de 8).

Mischien was wel de grootste verrassing van een territorium van het Goudhaantje in een strookje fijnsparren langs een druk bereden weg in het bedrijventerrein. Deze locatie ligt op ruim 1 kilometer afstand van het dichtstbijzijnde broedgebied in het Amelterbos. De Fiús werd uitsluitend vastgesteld op het bedrijventerrein, veelal aan randen van opgaande beplanting met een kruiddlaag. Grote afwezigen in het rijtje bos- en struikvogels zijn gekraagde roodstaart, grauwe vliegenvanger en tuinfluiter. Voor deze soorten leek geschikt habitat wel aanwezig.

Figuur 2. Aantal territoria van Boom- en struikvogels in relatie tot het aantal bomen per ha in Assen Oud-Zuid en op het bedrijventerrein. *Number of territories of tree- and bush birds related to the number of trees per ha in the old living Quarter (+) and in the industrial area (o).*

Enkele 0-waarden voor de bedrijventerreinen konden niet worden weergegeven: *Some zero-observations could not be printed in the graph: (8x 0-0, 6x 0-1 en 2x 0-2).*

In beide gebieden werd vastgesteld dat Eksters een zeer sterke voorkeur hadden voor fijnsparren om hun nest in te bouwen. In Assen Oud-Zuid bevonden alle zes nesten zich in sparren, op het bedrijventerrein vijf van de zeven.

In Assen Oud zuid en in mindere mate op het bedrijventerrein is een sterk verband tussen het aantal boom- struikvogels per ha en het aantal bomen per ha (Figuur 2). Daarbij zijn de dichtheden in Oud-Zuid beduidend hoger dan op het bedrijventerrein.

Discussie

De broedvogelbevolking in de twee wijken in Assen werd gedomineerd door bosvogels en door soorten die in gebouwen nestelen. Dichtheden in de oude woonwijk waren voor bijna alle soorten beduidend hoger dan op het bedrijventerrein, vermoedelijk vooral als gevolg van de rijkere structuur met veel struiken in de oude woonwijk. Op het bedrijventerrein is veelal sprake van bomenrijen zonder struiklaag maar met gazons en bermen. Bovendien was de geluidsbelasting op het bedrijventerrein hoger, maar het is niet zeker of dit van invloed was op de aanwezigheid van broedvogels.

Enkele soorten die oorspronkelijk bosbewoners zijn (Houtduif, Merel en Koolmees) bereikten in de oude woonwijk een hogere dichtheid dan in de Drentse bossen, maar de dichtheden zijn vergelijkbaar met die in andere Drentse bebouwde kommen (van den Brink *et al.* 1996).

In Assen Oud-Zuid was het voorkomen van de Spreeuw gerelateerd aan de nabijheid van grasvelden en weilandjes. Ondanks de veelvuldig voorkomende combinatie van bebouwing en grasveldjes/bermen, was de dichtheid van de Spreeuw op het bedrijventerrein lager. Het is denkbaar dat er in dit gebied als gevolg van de sterke ontwatering minder bereikbaar voedsel voor de Spreeuwen is te vinden dan in de nattere veldjes bij Assen Oud-Zuid.

Predatoren van zangvogels en hun broedsels zijn meeverhuisd naar de stad. Sommige soorten als Vlaamse Gaai, Zwarte Kraai en Ekster broeden inmiddels tussen de huizen, terwijl andere soorten als Sperwer en Boomvalk jagen in de stad en broeden in de aangrenzende bossen. Daarnaast sluipt er, vooral in de woonwijken, een behoorlijk aantal katten rond. Hoewel menig merelnest geplunderd wordt door een kraaiachtige, is er geen sprake van een negatieve invloed op het aantal broedvogels. In Assen Oud-Zuid bevond zich in de zes hectareblokken met bewoonde Eksternesten een dichtheid aan zangvogelterritoria (exclusief soorten die in gebouwen nestelen) van 9.7/ha, tegen 5.7 territoria/ha in blokken zonder Eksternest. Oproepen om Eksters omwille van zangvogels kort te houden (Voorheijen 2001) zijn dan waarschijnlijk ook ongegrond.

Het is mogelijk dat het legioen Katten wel invloed heeft op de broedvogelbevolking, want onder de aangetroffen broedvogels komen nauwelijks grondbroeders voor (alleen Roodborst en Fitis). Als eindconclusie kan worden gesteld dat de aanwezigheid van hoge bomen, gecombineerd met struiken, een belangrijke voorwaarde is voor de aanwezigheid van broedvogels in Assen. Wanneer we dus willen genieten van veel vogels, zullen we zuinig moeten zijn op onze bomen.

Summary: Breeding bird surveys in two districts of Assen in 2001

A breeding bird survey was carried in the town of Assen, i.e. a section of the old inner city (37 ha) and in an industrial area (86 ha). In general, densities of breeding birds were higher in the old living-quarter (Table 2). In both areas, densities of forest species were strongly correlated to the number of trees (Fig. 3). However, densities were lower in the industrial area because trees were not mixed with bushes as in the old living quarter. In the industrial area, distributions of House Sparrow and Jackdaw were segregated, with House Sparrows breeding in houses and Jackdaws in factory buildings (Fig. 1). In the old living-quarter, Starlings preferred to settle in the vicinity of lawns and parks, which provided good foraging opportunities (Fig. 2). However, Starlings were absent from the proliferation of lawns in the industrial area, probably because these were too dry to use as foraging site.

Presence of nest predators like the Magpie apparently had no impact on the local density of tree- and bush-nesting passerines. In ha-squares with Magpie nests, the density of passerines amounted to 9.7 territories/ha; in squares without Magpies a lower density of 5.7 territories/ha was found.

Literatuur

- van den Brink H., van Dijk A., van Os B. & Venema P. 1996. Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Van Dijk, A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (Handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Voorheijen, C. 2001 Gebruik die ekstervangkooi. De Nederlandsche jager.

Adres: Burg. Jollesstraat 11, 9401 LD Assen.

E-mail: bert.dijkstra@12move.nl

